

JOURNALISTIKENS ROLL I EN FRAGMENTERAD MEDIEVÄRLD

Behövs det verkligen journalister idag – när vem som helst kan publicera sig online? Det är en fråga som ibland ställs när journalistik kommer på tal. Mitt svar på en sådan fråga är att vi kanske aldrig varit i större behov av journalister än idag. Någon måste kunna sälla, bedöma, kritisera och förhålla sig till vår omvärld på ett systematiskt sätt. Visst kan exempelvis en enskild bloggare sätta ljus på missförhållanden och visst kan information om händelser spridas via andra än journalister, men en systematisk nyhetsrapportering och granskning kan vi knappast förvänta oss att finna utanför medieorganisationerna.

Text: Ingela Wadbring

De traditionella medierna fyller olika funktioner i samhället. Man brukar säga att de ska förmedla information, granska makten samt fungera som forum för debatt inom och mellan grupper. En del av dessa funktioner har de sociala medierna delvis tagit över – men det är ändå rimligt att argumentera för att de traditionella medierna, med journalistkåren i spetsen, fortfarande spelar en viktig roll i samhället.

Information på olika nivåer

Alla händelser är per definition lokala. Ibland talar man om nyheternas näringskedja med lokalnyheter som basen. Nyheterna kan sedan ta sig vidare till nationella medier, till specialmedier, eller spridas i sociala medier. Men för att näringskedjan ska fungera krävs det att det finns människor som gör nyheter av enskilda händelser i olika delar av landet. Det krävs journalister. Genom sitt sätt att systematiskt söka nyheter inom olika områden kan de förmedla en förhållandevis bred bild till medborgarna, en bild som är svår att skapa utan en fungerande nyhetsorganisation i ryggen.

Vissa uppgifter har emellertid mer eller mindre tagits över av sociala medier. Ett exempel är händelser som sprids på Facebook, ett annat är information som med blixstens hastighet sprids via Twitter. Framför allt Facebook har stor spridning i samhället, men innehållsligt är ändå människors sociala flöden väldigt olikartade – precis som det är skillnad mellan vilka vi umgås med i verkliga livet. Detsamma gäller Twitter, som dessutom inte har så stor spridning ännu. De sociala medierna kan därför knappast ersätta de traditionella medierna i detta avseende, men däremot komplettera.

En systematisk granskning

Lika viktigt som att sprida information är att systematiskt granska makten. För att granska makten krävs resurser, både

ekonomiska och kunskapsmässiga. Att systematiskt söka igenom exempelvis ett kommunarkiv kräver kunskap om hur man gör, och tid för att göra det regelbundet. Detsamma gäller att granska bokslut eller att sammanställa stora datamängder och presentera dem på ett vettigt sätt.

Samtidigt är det naturligtvis så att enskilda personer mycket väl kan vara de som avslöjar oegentligheter. Ett exempel på en så kallad bloggävning är FRA-debatten om statens signalspaning av nättrafik över landets gränser för några år sedan, där det var tydligt att andra än journalister kunde avslöja vad som var på gång. Men för att få systematik i granskningen krävs mer än att enskilda människor gör insatser. Det som enskilda avslöjare kommer fram till behöver

Genom sitt sätt att systematiskt söka nyheter inom olika områden kan journalisterna förmedla en förhållandevis bred bild till medborgarna

också spridning för att få effekt, och den stora spridningen sker fortfarande via de traditionella massmedierna.

Viktigare än att medborgarna får reda på missförhållandena är kanske att makthavare vet att det finns en yrkesgrupp vars uppgift delvis är att granska dem. Det finns företag och organisationer som skälver när en bil med dekalen *Uppdrag granskning* åker förbi...

Forumfunktionen ersatt

Den tredje uppgiften för medierna har traditionellt varit att de ska fungera som forum för debatt, inom och mellan grupper. Detta är den funktion som de sociala medierna i störst utsträckning tagit över från de traditionella medierna. Facebook kan karaktäriseras som det breda sociala mediet där man håller kontakt *inom* en social grupp, men det finns också en stor mängd specialfora där man kan ha kontakt med likasinnade inom smalare områden.

Sociala fora på nätet skulle också kunna fungera som bas för diskussion *mellan* olika grupper. Så har det dock knappast blivit. Utvecklingen går snarare åt motsatt håll. De åsikter man själv inte företräder behöver man aldrig någonsin komma i kontakt med om man inte vill. I de breda medierna kunde publiken ibland bli överraskad av sådant de själva inte sökte upp, men i dagens fragmenterade medievärld är det lätt att undvika sådant som man själv inte aktivt söker upp. Det är emellertid ett samhällsproblem snarare än ett journalistikproblem.

Journalisternas roll i forumfunktionen har egentligen aldrig varit stark; det är snarare tidningarna som haft en "röst" i form av ofta anonyma ledarskribenter, medan public service-medierna genom sitt programutbud delvis kunnat tillhandahålla skilda program för olika intressesfärer.

Även om det framför allt är här som sociala medier kunnat ta över traditionella mediers roll, är det ändå inte detta som spelar störst roll för journalisterna.

Journalister måste vara både traditionella och sociala
I takt med att omvärlden förändras måste också journalistutbildningarna förändras. Samtidigt är det faktiskt ganska mycket som är likt gårdagen. Kärnan i journalistiken har inte förändrats bara för att omvärlden gjort det. Journalistik handlar fortfarande om att kunna samla in material, bearbeta det och berätta en historia. Kunna välja och välja bort. Färdigheter som källkritik och ett etiskt förhållningssätt har alltid varit viktigt i en journalistutbildning och är kanske viktigare idag än någonsin.

En hel del i omvärlden har förändrats bara under de senaste åren som också spelar roll för hur man utbildar journalister. Arbetstakten har ökat. Anställningstryggheten har minskat. Alla måste behärska och kunna publicera på olika plattformar. Många kommer att arbeta som frilansare och måste kunna sälja sitt material. Något av detta går det att förbereda studenterna på, men inte allt.

En av de stora skillnaderna mot igår är att de traditionella journalistiska kunskaperna inte räcker i en journalistutbildning. Journalisterna måste också vara sociala. De måste kunna använda sociala medier som en del i sitt arbete – både för att samla in material och för att sprida det – och de möter sin publik på ett annat sätt än tidigare genom bland annat läsarkommentarer. De utsätts för hat i större utsträckning än tidigare om de publicerar sådant som är misshagligt för vissa grupper.

Det är helt enkelt tuffare än tidigare att vara journalist. Ändå vill fortfarande många bli journalister. Vad är det som driver dem?

Från självförverkligande till granskning

Motivet till att vilja arbeta som journalist skiljer sig mellan dem som är nya på en utbildning och dem som varit ute i arbetslivet ett tag. De allra flesta som söker journalistutbildningen tycker om att skriva. En del älskar att skriva. De vill skriva och de vill utveckla sig själva.

Men också annat lockar. Att avslöja missförhållanden är viktigt redan när studenterna är nya på utbildningen, liksom att ha ett oberoende och spännande jobb. Att "jobba inom media" har således fortfarande en stark dragningskraft, trots frammarschen av sociala medier. Och trots att arbetsmarknaden är omvittnat tuff att ta sig in på.

När de sedan varit ute i arbetslivet ett tag, är det granskningssidealet som toppar. Det är också ett ideal som ökat i betydelse över tid.

Kunskap för att kunna granska

För att kunna granska exempelvis kommuner och företag krävs kunskap. Hur det offentliga Sverige är uppbyggt är inte vardagskunskap för de flesta, utan kunskap som måste inhämtas. Att läsa en årsredovisning och förstå den kräver viss kunskap, att rapportera från rättegångar eller analysera det politiska spelet kräver annan kunskap. Sådant lär sig blivande journalister på journalistutbildningarna.

Men ett universitets uppgift är större än så. Då journalistutbildningarna är akademiska utbildningar finns också krav på vetenskaplighet. De kraven tar sig uttryck i att journaliststudenter inte bara lär sig praktiska färdigheter utan också teoretiska. Konkret tar de därför del av forskning inom journalistikområdet, lär sig det vetenskapliga hantverket och genomför själva ett större vetenskapligt, självständigt arbete.

Vad betyder då den här vetenskapliga kunskapen i det journalistiska arbetet? I den bästa av världar innebär den att studenterna utvecklar en förståelse för hur världen är skapad i bred bemärkelse, och kan relatera enskilda nyhetsändelser till denna större omvärld. Det innebär också att studenten kan granska vetenskapliga studier som kommer till redaktionerna och att undvika att göra nyheter av vinklad information. Det innebär att de har fått ett metatänkande som gör att de kan dra egna slutsatser om skilda ting. Kort sagt, de blir bättre nyhetsförmedlare och granskare.

Journalistik i en kommersiell värld

Finns det då ekonomiska möjligheter att bedriva ett vettigt nyhetsarbete och någon form av granskning i de traditionella medierna i en tid då rapporteringen om neddragningar inom branschen duggar tätt? Ja, det gör det. Den tekniska utvecklingen har möjliggjort att produktionen kan skötas av färre personer, inom såväl etermedierna som dagstidningarna. När tidningssidorna är mallade, behövs färre redigerare. När internet finns behöver man inte ta sig till ett bibliotek för att söka bakgrundkunskap. Och så vidare.

Men alla neddragningar beror inte på att tekniken underlättat produktionen. De ekonomiska förutsättningarna för journalistiken har förändrats i grunden. Public service har klarat sig bättre än tidningsföretagen i den ökande konkurrensen, genom sin avgiftsfinansiering som är relativt konstant. Samtidigt är dessa företag beroende av politiska beslut som kan vara svåra att påverka. För tidningsföretagen handlar det istället om att traditionella affärsmodeller inte längre fungerar på samma sätt som tidigare. Samtidigt som annonsintäkterna går ned, försvinner en stor del av den betalande publiken. En del av publiken söker sig till medierna online, men där är det fortfarande svårt att få intäkter både från annonsörer och läsare.

Så vad kan vi tro om framtiden? I debatten höjs många olika röster, allt från att det är nyttigt att det rörs om i grytan så att en förändring kommer till stånd till att vi ska försöka bevara systemet som det ser ut. Ett svar om hur framtiden kan komma att se ut är förstås inte möjligt att ge eftersom vi alla saknar kristallkulor. Oavsett utvecklingen på olika områden är det dock säkert att de goda berättelserna kommer att leva kvar. Någon måste berätta dem.

Ingela Wadbring är professor i medieutveckling och ämnesansvarig i journalistik vid Mittuniversitetet, Sundsvall